

OPEN ACCESS

CO JE „OPEN ACCESS“ NEBOLI OTEVŘENÝ PŘÍSTUP?

Otevřený přístup k vědeckým informacím je definován jako: „trvalý a bezplatný online přístup k dokumentům, zejména pak plným textům pro všechny uživatele“. Tento statut v sobě zahrnuje volné a neomezené „čtení, stahování, kopírování, sdílení, ukládání, tištění, vyhledávání, hypertextové propojování a jakékoli jiné legální použití bez finančních, právních nebo technických omezení“. Autorům zůstává právo na řádné uznání a uvedení autorství. Literatura, která by měla být volně dostupná online, je ta, kterou vědci poskytují světu, aniž by za ni očekávali platbu. Primárně tato kategorie zahrnuje recenzované časopisecké články nebo zatím ještě nerecenzované preprinty.

Různé digitální knihovny a různí vydavatelé elektronických časopisů umožňují přístup k různým typům dokumentů:

- **preprinty** (předběžný dokument zpřístupňující určité dílo nebo jeho zkrácenou verzi před jeho připravovaným vydáním či zveřejněním např. referát na konferenci)
- **postprinty** (publikovaná verze článku po recenzním řízení)
- **výzkumné články**
- **zprávy z konferencí** apod.

JAKÉ INFORMACE MOHOU MÍT OTEVŘENÝ PŘÍSTUP?

- **předmětově profilované archivy a institucionální repozitáře** - do této skupiny patří archivy a repozitáře jednotlivých univerzit, akademií věd a podobně. Autoři vkládají své práce sami nebo v zastoupení.
- **online časopisy s otevřeným přístupem** - nekomerční tj. bezplatné pro čtenáře i autory, náklady na publikování nese třetí strana např. vědecká organizace a komerční časopisy tj. časopisy bezplatné pro čtenáře, ovšem náklady na publikování hradí autoři (nebo jejich zaměstnavatelé a grantové agentury).
- **povrchový web** - tzv. „viditelný“ web - sem patří především osobní stránky jednotlivých vědeckých pracovníků.

CESTY OTEVŘENÉHO PŘÍSTUPU

- **Zlatá cesta** (gold road) - publikování v Open Access časopisech, recenzní řízení a otevřený přístup zajišťují vydavatelé
- **Zelená cesta** (green road) - tato cesta představuje samostatnou archivaci článků jejich autory v otevřených repozitářích (autoarchive).

VÝHODY OPEN ACCESS PUBLIKOVÁNÍ PRO:

- **Autory** - autoři a vědečtí pracovníci tvoří nejvýznamnější část celého hnutí podporující otevřený přístup (open access). Bez jejich článků a intervence by toto hnutí nemělo takovou podporu, jaké se mu dostává. Otevřený přístup autorům dává čtenáře z celého světa bez ohledu na geografickou příslušnost, tj. mnohem více než časopisy s předplatným nezávisle na jejich prestiži. Tím se zvyšuje viditelnost a citovanost vědeckých prací.
- **Čtenáře** - otevřený přístup čtenářům a uživatelům poskytuje bezbariérový, v tomto případě převážně tedy bezlicenční, přístup k materiálům pro jejich výzkum. Čtenář tak má volná data a volný software např. pro vyhledávání v plných textech, indexování, k tvorbě souhrnů, překladů, propojování a ostatním formám textové analýzy.
- **Učitele a studenty** - otevřený přístup staví chudé a bohaté na stejnou rovinu a eliminuje potřebu povolení pro reprodukci a distribuci materiálů, což zkvalitňuje výuku nejen v rozvojových zemích, ale i v sociálně slabších vrstvách zemí rozvinutých
- **Knihovny** - otevřený přístup nezatěžuje rozpočet knihoven a řeší cenovou krizi odborných časopisů a také řeší různé licence a povolení. Jako nespornou výhodou otevřeného přístupu se však jeví usnadnění uspokojování potřeb uživatelů, protože knihovny mohou poskytnout nejen více periodik, ale ta se navíc neztrácí a nejsou poškozována manipulací s nimi.
- **Grantové agentury** - publikováním vědeckých výsledků financovaných z veřejných zdrojů v časopisech s otevřeným přístupem poskytují grantové agentury veřejný přístup k informacím
- **Vládu** - publikování s otevřeným přístupem naplňuje všechny zákonné požadavky - tj. za veřejné finance jsou poskytovány veřejné výsledky. Otevřený přístup také podporuje demokracii tím, že sdílí informace.
- **Občany** - občanům poskytuje přístup k výsledkům vědy, kterou platí ze svých daní.

